

2. Констанкевич Ю.З. Конституційні суб'єкти XXI сторіччя, що змінилося? *Сучасний вимір прав людини: конституційний контекст. XI Тодиківські читання*. Збірка тез наукових доповідей і повідомлень Міжнародної наукової конференції (26–27 жовтня 2018 року) / За заг. ред. проф. А.П. Гетьмана. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків : ТОВ «Видавництво «Права людини», 2018. С. 109–111.

3. Висновки Громадської ради доброчесності стосовно суддів (кандидатів) до Верховного Суду у конкурсі, оголошеному 02.08.2018. URL: <https://grd.gov.ua/about/conclusions>.

4. Чижик Г. Узагальнення практики Громадської ради доброчесності з аналізу на відповідність критеріям професійної етики та доброчесності кандидатів на посади суддів Верховного Суду. Київ, 2018. 26 с.

5. Індикатори визначення невідповідності суддів (кандидатів на посаду судді) критеріям доброчесності та професійної етики, затверджені рішенням Громадської ради доброчесності від 11.01.2019. URL: [https://grd.gov.ua/data/files/docs/indikatory\\_%2011.01.2019.pdf](https://grd.gov.ua/data/files/docs/indikatory_%2011.01.2019.pdf).

**ПРЯМЦІН В. Ю.,**

викладач кафедри публічного права  
(Національний технічний університет  
України «Київський політехнічний  
інститут імені Ігоря Сікорського»)

**НІКОЛЮК А. В.,**

студентка  
(Національний технічний університет  
України «Київський політехнічний  
інститут імені Ігоря Сікорського»)

УДК 347.998.85

## АНТИКОРУПЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ, ПОМИЛКИ, ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ НЕЕФЕКТИВНОЇ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ

У роботі висвітлюється питання становлення та розвитку антикорупційного процесу в Україні. Розкривається шлях удосконалення як законодавства у сфері запобігання та протидії корупції, так і практичної діяльності правоохоронних органів із цього приводу. У свою чергу, аналіз міжнародного досвіду дав змогу виокремити ряд можливих заходів для зниження рівня корупції в Україні.

**Ключові слова:** корупція, корупційні правопорушення, антикорупційне законодавство.

В работе освещается вопрос становления и развития антикоррупционного процесса в Украине. Раскрывается путь усовершенствования как законодательства в сфере предотвращения и противодействия коррупции, так и практической деятельности правоохранительных органов по этому поводу. В свою очередь, анализ международного опыта дал возможность выделить ряд возможных действий для снижения уровня коррупции в Украине.

**Ключевые слова:** коррупция, коррупционные правонарушения, антикоррупционное законодательство.



This paper covers the issue of the formation and development of the anti-corruption process in Ukraine. It opens the way to improve both the legislation in the field of preventing and combating corruption, and the practice of law enforcement agencies on this issue. In turn, the analysis of international experience made it possible to identify a number of possible actions to reduce the level of corruption in Ukraine.

**Key words:** *corruption, corruption offenses, anti-corruption legislation.*

**Вступ.** Корупція та пов'язані з нею протиправні діяння давно посідають важливу нішу серед нагальних проблем, з якими людство стикається щодня. І не оцінити вплив корупційних правопорушень на соціальну та економічну складову держави вкрай важко. Корупція завдає значного удару по демократичним засадам управління державою, нівелює демократичні принципи діяльності державного апарату.

Наприклад, американський професор Деніел Трайсман під час свого дослідження виявив закономірність, що мінімальний рівень корумпованості є в демократичних країнах із вільною пресою, де відкрита економіка, розвинута торгівля, велика частка жінок в уряді. Натомість країни, які залежать від експорту палива, сировини, в яких складна регулятивна та законодавча система, економіка яких характеризується «інфляційною нестабільністю», мають дуже високий рівень корупції [1]. Тому бажання подолати ці проблеми призводять до активної антикорупційної діяльності світової спільноти та зумовлює **актуальність** теми дослідження.

Питання корупції довгий час викликало різноманітні дискусії. Ще починаючи із розуміння самого терміна з'являються суперечки з боку науковців і спеціалістів у цій галузі. Висловлювання авторів щодо предмета сутності поняття «корупція» різнобічні, оскільки вони оцінюють це суспільне явище за різноманітними критеріями.

Наприклад, досліджуючи корупцію в економічній площині, І. Мазур зазначає, що корупція у широкому розумінні – це складне соціально-економічне явище, що виникає у процесі реалізації тіньових економічних відносин між посадовими особами та іншими суб'єктами з метою задоволення особистих інтересів через комерціалізацію суспільних благ і цінностей. Корупція ж у вузькому розумінні – це комерціалізація посадовими особами своїх функціональних обов'язків [2].

Також вважається, що, корупція є результатом протиправної дії чи бездіяльності, що може виражатися, зокрема, і через її правовий складник, а саме: гальмування прийняття тих чи інших законів чи прийняття тих нормативно-правових актів, які можна тлумачити неоднозначно. У цьому випадку можна побачити, що соціально-економічні та політичні чинники корупції відходять на другий план, основним стає правовий аспект. Багато науковців схиляються до думки, що сам термін «корупція» має соціально-правовий характер та охоплює правопорушення, пов'язані з використанням службового становища в особистих або колективних цілях. Проте саме полемічність цього питання ще раз підкреслює його безпосередню актуальність у сучасному світі, а зокрема і в Україні.

Також питання протидії корупції розглядав ряд таких авторів, як В. Трепак, О. Черденченко, В. Мартиненко, С. Задорожний, А. Богомолів, А. Виговська, А. Тіньков, Л. Чубата.

**Постановка завдання.** Метою статті є дослідження корупційних правопорушень і законодавчого регулювання протидії ним в Україні. Тому за для досягнення поставленої мети потрібно виконати такі завдання:

- провести порівняльний аналіз антикорупційного законодавства у період до подій Революції гідності 2013 року та сучасних реформ;
- розглянути законодавчу базу боротьби з корупцією передових європейських країн;
- на основі закордонного досвіду запропонувати поправки щодо вдосконалення законодавчих актів України;
- виділити основні шляхи подолання корупції в Україні на всіх рівнях суспільного життя.



Об'єктом дослідження роботи є причини становлення суспільних правовідносини у галузі корупції та їх наслідки, що виникають після вчинення правопорушення, яке містить ознаки корупції.

Предметом дослідження є безпосередньо корупція як соціальне та правове явище та правопорушення, що містять ознаки корупції, а також законодавча база, яка їх регулює.

**Результати дослідження.** Виникнення і розвиток корупції сягає давніх часів. Вона з'являлася і розвивалася безпосередньо з виникненням і розвитком державами. Шарль Монтеск'є писав: «... Відомо вже з досвіду віків, що будь-яка людина, яка має владу, схильна зловживати нею, й вона йтиме в цьому напрямі, доки не досягне належної їй межі» [3, с. 280]. В Україні визнання корупції злочинним діянням припадає лише на кінець XII століття разом із розвитком козащини.

Система запобігання та протидії корупції також зазнала довготривалого становлення. Роблячи акцент на сьогоденні, можна побачити, що переломним етапом цього процесу стали події 2012–2014 років. Проте водночас можна прослідкувати специфічну динаміку розвитку як антикорупційного законодавства, так і зростання кількості скоєних корупційних правопорушень. Показово, що ці зміни відбувалися у часи зміни політичної влади в Україні. За даними міжнародної громадської організації Transparency International, динаміка змін Індексу сприйняття корупції вказує на погіршення ситуації з корупцією в Україні, незважаючи на поступове вдосконалення системи юридичної відповідальності за скоєння корупційних правопорушень. Наприклад, якщо у 2005 р. за рівнем корупції Україна посідала 107 місце, то вже у 2007 р. – 118-ге, 2008 р. – 134 серед 180 країн [4].

Основні зміни в законодавстві України, а зокрема пов'язаному із юридичною відповідальністю за корупційні правопорушення, відбулися, як вже зазначено раніше, під час зміни політичної влади в державі, а саме в період 2010–2011 років. Окрім того, що новообраним Президентом змінено форму правління в Україні для розширення власних повноважень, скасовано політичну реформу 2004 року, почалися реформи в антикорупційній галузі нашого законодавства.

З 1 липня 2011 року набрали чинності нові антикорупційні закони України – «Про засади запобігання і протидії корупції» [5] та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» [6], прийняті Верховною Радою України 7 квітня 2011 року. Зазначені закони встановили нові засади запобігання та протидії корупції, а євроінтеграційний шлях України, що сприяв створенню цих нормативно-правових актів, став поштовхом до приведення у відповідність до міжнародних договорів законодавства про відповідальність за корупційні правопорушення. Хочеться зазначити, що до цього вітчизняне кримінальне законодавство не містило поняття корупційного злочину, яке б охоплювало усі кримінальні правопорушення цього роду і прямої вказівки на відповідальність за його вчинення, цю категорію розробляла лише правова наука. Як справедливо зазначає А. Виговська, це можна вважати однією із головних ознак, які відрізняли українське кримінальне законодавство від кримінального законодавства зарубіжних країн відносно закріплення норм, які встановлюють відповідальність за корупційні злочини [7, с. 355].

Упродовж 2011 року органами прокуратури було направлено до суду з обвинувальними вироками 2046 кримінальних справ, серед яких переважна більшість містять факт хабарництва. У підсумку до кримінальної відповідальності було притягнуто коло 2,3 тис. осіб [8]. Завдяки внесенню змін до антикорупційного законодавства в країні істотно зменшилася кількість проявів корупції з боку посадових осіб районних державних адміністрацій. Генеральна прокуратура зосередила зусилля на викриття корупційних правопорушень серед посадовців вищих рангів, і, як наслідок, вдвічі зросла кількість притягнутих до кримінальної відповідальності цих посадових осіб.

Проаналізувавши вищенаведені дані, можна побачити, що початок розвитку антикорупційного законодавства припав на 2010–2011 роки. Саме у 2011 році були прийняті нові закони, що нарешті визначили таке поняття, як корупційний злочин і зазначили за нього



кримінальну відповідальність. Також хотілось би зазначити, що в цей період історії Україна почала свою співпрацю з різними міжнародними організаціями. І саме всі ці вдосконалення українського законодавства та активні дії України на міжнародній арені призвели до збільшення кількості переведених до суду справ про корупційні правопорушення. Показово, що у вибраний для аналізу період, найбільше проявів корупції можна спостерігати у фінансовій сфері та у галузях пов'язаних із охороною здоров'я. Проте серед суб'єктів цих правопорушень, як завжди, переважають народні депутати України.

Революційні події 21 листопада 2013 – лютого 2014 року призвели до докорінного зламу політичної влади в країні. Саме цей етап в історії України призвів до посиленого впливу євроінтеграційних процесів на вдосконалення не лише економічної сфери, але і на реформування законодавчої бази держави, а саме антикорупційні реформаторські дії, бо саме їх вимагав Євросоюз та Міжнародний валютний фонд для надання Україні фінансової допомоги та отримання безвізового режиму.

Одним із перших кроків, здійснених владою, було прийняття Верховною Радою України Закону «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року № 1698-VIII [9] і Закону «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VIII [10], що потягло за собою впровадження нових вимог антикорупційної політики для України на Меморандумі МВФ у 2015 році.

За підсумками антикорупційної діяльності України, у 2014–2015 роках МВФ висунув вимогу щодо створення Україною антикорупційного суду, яка була відображена більш докладно у березні 2017 року. МВФ встановив крайній термін для завершення виборів антикорупційних суддів до січня 2018 року. Урешті-решт, 7 червня 2018 року, після довготривалих перемовин, було прийнято Закон «Про Вищий антикорупційний суд» [11]. Показовим є те, що влада погодилася віддати саме міжнародним експертам перевагу у наборі складу нового судового органу.

Та, незважаючи на стрімкий розвиток національного законодавства у сфері запобігання та протидії корупції, на практиці зміни в цій галузі відбуваються досить повільно. Враховуючи це, варто розглянути закордонний досвід із врегулювання цього питання. Незважаючи на сумісну діяльність багатьох суб'єктів міжнародних правовідносин у подоланні цієї проблеми, форми та методи боротьби з корупцією є специфічними в кожній державі. Серед провідних країн із найнижчим рівнем корупції можна виділити країни Західної Європи та Скандинавії.

У Німеччині за основу боротьби з корупційними правопорушеннями взято знищення матеріальної бази злочинних угруповань. Як правило, подібне реалізується шляхом конфіскації незаконно набутого майна. До того ж у цій державі сформовано досить чітку нормативно-правову базу для унеможливлення злочинних діянь. Німецький уряд запобігає зловживанню службовцями своїм становищем шляхом усебічного, а не тільки правового, регулювання цього питання. У ФРН навіть був створений реєстр корумпованих фірм. Фірма, яка потрапила до цього реєстру, позбавлена можливості отримати будь-які державні замовлення і опиняється під більш детальним наглядом правоохоронних органів [12].

Законодавство Франції детально розкриває питання хабарництва, а зокрема і такого правопорушення як торгівля впливом, і чітко встановлює відповідні санкції за ці діяння. А у Кримінальному кодексі є окремий розділ «Про порушення службового обов'язку». Ним визначено такі злочини, які мають ознаки корупції: вимагання чи прийняття підношень, подарунків, переваг тощо за певні дії, утримання від певних дій або зловживання своїм впливом. Проте, окрім чіткого визначення правопорушень, які відносяться до корупційних, і встановлення за їх скоєння юридичної відповідальності, у Франції діють різні антикорупційні державні організації та служби: Центральна рахункова палата, Служба попередження корупції, Центральна дирекція юридичної поліції, а також Центральна служба з боротьби з корупцією, завданнями якої є акумуляція інформації для попередження фактів активної та пасивної корупції, зловживання службовим становищем публічними і приватними особами, хабарництва, а також корисливої діяльності [13].



Вивчення різноманітних джерел, що стосуються зарубіжного досвіду протидії корупції, дає змогу виділити дві основні моделі антикорупційної діяльності: вертикальну стратегію (сінгапурська або азійська модель), наслідками якої є не повна ліквідація корупції, а досягнення певного прийняттого для влади та суспільства рівня корупції; горизонтальну стратегію, орієнтовану на поступову, засновану на антикорупційних стимулах, тривалу антикорупційну діяльність (шведська або скандинавська модель) [14, с. 48]. Саме остання, на думку автора роботи, є більш прийнятною та простішою для інтеграції в українське суспільство.

Безперечним лідером у світовій антикорупційній діяльності можна назвати Фінляндію, бо саме ця держава за даними міжнародної організації Transparency International стабільно входить до трійки країн із найнижчим рівнем корупції [4]. Відповідно до Кримінального кодексу Фінляндії вчинення корупційних дій тягне за собою як адміністративні, так і кримінальні стягнення.

Подібні результати в антикорупційній сфері стали можливим завдяки повній незалежності судової гілки влади, що повністю виключає вплив будь-яких впливових осіб на процес судочинства. Державна служба гарантує стабільність матеріального доходу та системи соціального забезпечення всім державним службовцям, що спонукає їх до чесного виконання своїх службових обов'язків. У Фінляндії відсутні спеціалізовані антикорупційні органи, проте їх процесуальні повноваження покладені на Канцлера юстиції та Омбудсмена.

Не менш важливим складником фактичної відсутності корупційних правопорушень у Фінляндії є також безпосередньо населення країни, яке вважає, що взяти хабар означає втратити самоповагу, та і корупція загалом суперечить певній етиці поведінки [15]. Важливу роль відіграє і освіченість цього населення, бо, як правило, такі люди є обізнаними в законодавстві та ними складніше маніпулювати за для схилення їх на бік корупційної діяльності. Ще однією складовою успіху фінів у антикорупційній діяльності є так званий соціальний контроль. Адже в державі є відкритість між громадянами та політиками, які не бояться спілкування одне з одним, а тому можуть тверезо оцінювати та контролювати діяльність як держави, так і дії громадян.

**Висновки.** Провівши порівняльний аналіз українського законодавства із зарубіжним, можна зазначити, що в цілому воно відповідає міжнародним стандартам, про що свідчить звіт GRECO за результатами третього раунду оцінки України, затвердженого ще у грудні 2013 року [16]. Проте, незважаючи на досить добре нормативно-правове врегулювання питання протидії корупції в Україні, її рівень досі залишається вкрай високим. Тому за для рішення цього досить актуального питання пропонуємо прислухатися до досвіду країн, чие антикорупційне законодавство та шляхи боротьби з корупцією було наведено раніше.

Визначивши першопричини корупції та її витоки, вважаємо доцільним вести антикорупційну боротьбу безпосередньо з причинами цих правопорушень, а не тільки з наслідками корупції. Саме тому найбільш ефективним вважаємо правове виховання населення, укорінення думки про невідворотність кримінального покарання за корупційні діяння та введення заохочувальних заходів для населення щодо сприяння протидії корупції.

#### Список використаних джерел:

1. Treisman D. The causes of corruption: A cross-national study. *Journal of Public Economics*. 2000. Vol. 76. No. 3. P. 399–457.
2. Мазур І. Детінізація економіки України: теорія та практика : монографія. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 239 с.
3. Монтескьє Ш. О духе законів / сост., пер. и коммент. примеч. авт. А. Матешук. Москва : Мысль, 1999. 672 с.
4. Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/research/cpi/overview>.
5. Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції». *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3206-17>.





6. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення». Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3207-17>.
7. Виговська А. Кримінальна відповідальність за корупційні злочини за вітчизняним і зарубіжним кримінальним законодавством: порівняльна характеристика. *Правова держава*. 2010. Вип. 21. С. 351–357 URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/36863/48Vygovska.pdf?sequence=1>.
8. Звіт про результати проведення заходів щодо запобігання та протидії корупції у 2011 році / Міністерство юстиції України. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=2ahUKewiAwvK5mvgAhXJyaYKHSLEcdYQFjABegQIBRAC&url=http%3A%2F%2Fold.minjust.gov.ua%2Ffile%2F23456.docx&usg=AOvVaw3y2a0V6zFvrSMOpcdIxwiv>.
9. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України». Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>.
10. Закон України «Про запобігання корупції». Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
11. Закон України «Про Вищий антикорупційний суд». Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19>.
12. Чубата Л. Міжнародний досвід боротьби з проявами корупції. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 338–342.
13. Тіньков А. Особливості протидії політичній корупції в країнах ЄС. URL: <https://www.academy.gov.ua>.
14. Богомолов А., Неретина А., Мурар В. Некоторые аспекты международного опыта борьбы с коррупцией. *Science Time*. 2014. № 12. С. 47–52.
15. Чередниченко О. Організаційно-економічний аспект використання досвіду створення та діяльності антикорупційних структур країн ЄС в роботі щодо запобігання та протидії корупції в Україні. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. № 58. С. 241–242.
16. Національне агентство із запобігання корупції. Третій Раунд Оцінювання. Звіт про виконання рекомендацій Україною. URL: [https://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/nazk\\_files/zvity/2.6.pdf](https://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/nazk_files/zvity/2.6.pdf).

